

УДК 342.7

В.А. Завгородній,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ЮРИДИЧНУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті здійснюється аналіз затверджених в останні роки освітніх програм та робочих навчальних планів підготовки фахівців юристів різних вищих навчальних закладів України щодо врахування в навчальному процесі практики Європейського Суду з прав людини, а також досліджується її існуючий вплив на юридичну освіту загалом.

Ключові слова: вплив, практика Європейського Суду з прав людини, юридична освіта, освітня програма підготовки, стандартизована програма підготовки суддів, класичні університети, відомчі вищі навчальні заклади.

Постановка проблеми. Щорічні значні кількісні показники щодо випуску фахівців з вищою юридичною освітою в Україні (приблизно 30–35 тисяч осіб) вказують на певну престижність такої освіти та на її попит. Однак наскільки сучасною з точки зору існуючих міжнародних стандартів щодо розуміння змісту прав людини та механізмів їх захисту була отримана така освіта є актуальним питанням в умовах існуючих евро інтеграційних процесів України.

Ще у 2004 році Комітет Міністрів РЄ рекомендував державам-членам пересвідчитися в тому, що в рамках університетської освіти і професійної підготовки на національному рівні провадиться вивчення Конвенції та прецедентної практики Суду і що така освіта й підготовка включені, зокрема: як елемент загальної навчальної програми для одержання диплома в галузі права; як елемент підготовчих програм

при складанні іспитів на місцевому або загальнодержавному рівнях для отримання різноманітних правничих спеціальностей, а також первісної підготовки і підвищення кваліфікації суддів, прокурорів та адвокатів; як елемент програм первісної підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в інших сферах правозастосовчої діяльності (працівників правоохоронних органів чи служби безпеки, персоналу пенітенціарних установ) [1].

З позиції Л.М. Липачової, яка була висловлена у 2005 році, недостатній рівень професійної правосвідомості представників судових та правоохоронних органів України, а також адвокатів, спричинений головним чином внаслідок браку правових знань стосовно рішень, які приймаються Європейським Судом з прав людини [2, с. 149]. Подальша оцінка навчальних планів 2009-2010 років вказує на те, що застосуванню міжнародних

договорів, згода на які надана ВР і які є частиною національного законодавства, приділяється недостатньо уваги. Особливої уваги заслуговує вивчення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, зважаючи на їхню роль у формуванні правопорядку сучасної Європи, а також на ту кількість справ, що надходять від громадян України до Європейського суду з прав людини у зв'язку з порушенням їхніх прав, гарантованих Конвенцією [3, с. 163].

Виходячи з висновків попередньо проведених досліджень та рекомендацій Ради Європи актуальним постає питання щодо ролі практики Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) в процесі підготовки сучасних правників у вищих навчальних закладах (далі — ВНЗ) нашої держави, зважаючи на те, що в поточному році можна відзначити двадцяту річницю ратифікації Україною Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Стан наукового дослідження. Існуючий стан і можливості реформування вищої юридичної освіти були предметом дослідження в роботах таких вчених: Б. Бабій, В. Бігун, Л. Головій, М. Лоджук, С. Немченко, М. Скакун, В. Сущенко, Д. Скородумов, Г. Усеїнова, Ю. Шемшученко та інші. Однак питання щодо існуючого впливу практики ЄСПЛ на юридичну освіту в Україні не були предметом окремого наукового дослідження та є актуальним для сучасної правової науки.

Метою статті є здійснення аналізу робочих навчальних планів, навчально-методичних матеріалів та освітніх програм підготовки фахівців юристів різних спеціальностей та спеціалізацій у ВНЗ України та визначення

ролі практики ЄСПЛ в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою системного та ґрунтовного аналізу програм підготовки юристів в Україні, на наш погляд, доцільним є їх розподіл на групи за напрямками підготовки фахівців, а саме: а) для органів публічної влади та недержаних установ і організацій в класичних університетах; б) для правоохоронних органів; в) для органів судової влади; г) для адвокатської діяльності.

Перш за все, розглянемо особливості врахування практики Європейського Суду в процесі підготовки правників у загальновідомих класичних університетах. Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра за напрямом «Правознавство» Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна серед переліку модулів (навчальних дисциплін і практик) за вибором студента (цикл фундаментальної підготовки) передбачено навчальну дисципліну «Прецеденти Європейського суду з прав людини» в межах якої вивчаються: сутність проголошених Європейською конвенцією основних прав і свобод людини, значення конвенційних гарантій їх реалізації; порядок звернення до Європейського суду, основні процедури виконання його рішень; базові правові позиції Європейського суду, які стосуються, зокрема, права на життя, права на свободу та особисту недоторканість, права на приватність, свободи слова, свободи об'єднань тощо. Разом з цим, практика Європейського суду з прав людини вивчається в межах таких навчальних дисциплін як Конституційне право України, Кримінальне право (загальна частина), Муніципальне право, Медичне право [4].

Програма підготовки фахівців-юристів Національного університету «Києво-Могилянська академія», які після випуску мають можливість працювати за спеціальністю в органах публічної адміністрації України, а також на підприємствах, в установах та організаціях як суто юридичного спрямування, так і тих, що функціонують у різноманітних сферах суспільного життя включає такі важливі дисципліни як: «Європейське право з прав людини»; «Практичні аспекти звернень до Європейського суду з прав людини»; «Прецедентне право Європейського Суду з прав людини» [5]. Також в навчальному закладі запроваджено сертифікатну програму «Міжнародний захист прав людини» в межах підготовки бакалавра права [6].

Серед навчальних дисциплін, що вивчаються на юридичному факультеті Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка особливе місце також займає «Міжнародний захист прав людини», яка викладається для студентів 4 курсу денної та заочної форми навчання [7]. Разом з цим, практика ЄСПЛ включена до робочої навчальної програми підготовки аспірантів за спеціальністю 12.00.10 – *судоустрій; прокуратура та адвокатура* (Програма курсу «Судоустрій України: сучасні проблеми теорії та практики») [8] та до нормативної дисципліни «Кримінальний процес України», що вивчається студентами третього та четвертого курсів юридичного факультету.

Серед класичних університетів найбільший вплив практики ЄСПЛ на юридичну освіту простежується у Львівському національному університеті імені І. Франка. Так, відповідно до робочих навчальних планів юридичного факультету на 2016–2017 нав-

чальний рік до вибіркового навчального дисциплін, які вивчаються на 3-му курсі юридичного факультету (рівень вищої освіти перший (бакалаврський)) включено дисципліну «Практика ЄСПЛ» загальним обсягом 90 годин. До вибіркового навчального дисциплін спеціалізації «Правове забезпечення соціально-економічних прав в Україні», які вивчаються на 1-му курсі юридичного факультету (рівень вищої освіти «спеціаліст») включено дисципліну «Практика Європейського суду з прав людини щодо захисту соціально-трудова права» загальним обсягом 90 годин.

Разом з цим, до навчального плану підготовки магістрів права в розділ нормативні (обов'язкові) навчальні дисципліни включено: «Міжнародні стандарти захисту прав людини у кримінальному провадженні» (спеціалізація: «Адвокатура»); «Проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини у кримінальному праві» (спеціалізація: Публічно-правова). Відповідно серед вибіркового навчального дисциплін підготовки магістрів пропонуються для вивчення «Національні та міжнародні процедури захисту від дискримінації та порушення прав людини», «Практика Європейського суду з прав людини у справах щодо України», «Проблеми застосування адміністративними судами практики Європейського суду з прав людини» [9].

Всебічне вивчення практики ЄСПЛ та її включення до різних навчальних дисциплін та спеціальних курсів і планів підготовки правників у Львівському національному університеті не є випадковим, оскільки в даному регіоні нашої держави створено Львівську лабораторію прав людини і громадянина Національної академії правових наук України під керівництвом видатного

вченого професора П.М. Рабіновича. Значна кількість праць лабораторії спрямована на дослідження значення та особливостей практики ЄСПЛ.

Грунтовне вивчення практики ЄСПЛ відбувається і в межах однієї окремої початкової дисципліни на факультеті європейського права та правознавства Ужгородського національного університету, де на її проведення передбачається 108 годин (15 тем) для студентів 4-го курсу [10].

Виходячи з проаналізованих навчальних планів підготовки юристів в класичних університетах можна однозначно констатувати різні підходи ВНЗ щодо врахування та вивчення практики ЄСПЛ студентами та слухачами. Однак така ситуація дозволяє зробити висновок про наявність автономії вищих навчальних закладів, про яку йдеться в Законі «Про вищу освіту» 2014 року.

Вплив практики ЄСПЛ на підготовку юристів відбувся і на найбільш поважні і відомі в Україні юридичні навчальні заклади. Так, в межах програми підготовки правників в Національному Університеті «Юридична академія України ім. Я. Мудрого» запроваджено навчальну дисципліну «Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика її застосування», в програмі якої зазначається, що опануванні цієї дисципліни викликана, з одного боку, необхідністю неухильного дотримання прав людини в Україні, як це передбачено ст. 3 Конституції України, а з другого — необхідністю сумлінного виконання Україною (*parata sunt servanda*) міжнародно-правових зобов'язань перед Радою Європи, в рамках якої укладено Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [11]. Разом з цим, студентами Юридичної академії вивчаються така

дотична дисципліна як «Міжнародне правосуддя» [12] та вибірково навчальна дисципліна «Питання кримінального права в практиці Європейського Суду з прав людини» [13]. Рішення ЄСПЛ вивчаються також в межах навчальної дисципліни «Теорія та практика застосування цивільного процесуального законодавства» слухачами магістратури факультету правосуддя.

Практика ЄСПЛ значною мірою включена до ряду навчальних дисциплін, що викладаються кафедрою міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія», який готує фахівців для прокуратури та слідства, серед них: «Міжнародно-правовий захист прав людини»; «Міжнародне правосуддя»; «Застосування норм міжнародного права судами України»; «Способи розв'язання міжнародних спорів»; «Міжнародні стандарти прав людини в сфері кримінальної юстиції»; «Міжнародний захист прав людини в кризових ситуаціях» [14].

Наявність окремих навчальних дисциплін щодо вивчення практики Європейського Суду простежується і в освітніх програмах ВНЗ, де підготовка юристів не є основним напрямком освітньої діяльності. Так, відповідно до навчального плану підготовки бакалаврів Національного університету біоресурсів і природокористування України за напрямом «Правознавство» серед дисциплін за вибором студентів також визначено «Практика Європейського суду з прав людини» загальним обсягом 120 годин [15]. Відповідно початкова дисципліна «Захист прав людини в Європейському суді з прав людини» передбачена навчальним планом для студентів 5 курсу, що навчаються для здобуття

освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр права» в Українському католицькому університеті [16].

Навчальні програми підготовки адвокатів також включають дисципліни орієнтовані на вивчення практики Європейського Суду. Студенти Академії адвокатури України, а саме відділення Правознавства (4 курс) та Міжнародного права (3 курс) вивчають навчальний курс «Міжнародний захист прав людини», в межах якого ключовими є теми «Право на життя» та «Заборона катувань. Право на свободу та особисту недоторканність» [17].

Системне врахування практики ЄСПЛ чітко прослідковується при підготовці та підвищення кваліфікації суддів різних інстанцій і спеціалізацій та працівників апарату судів. В стандартизованих програмах Національної школи суддів України щодо підготовки голів і заступників голів апеляційних судів, голів та заступників голів окружних адміністративних судів передбачено інтерактивну лекцію на тему «Особливості застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». У відповідній програмі підготовки суддів апеляційних адміністративних судів передбачається тренінг: «Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві. Рішення ЄСПЛ проти України» загальним обсягом 8 годин.

В стандартизованій програмі підготовки суддів окружних адміністративних судів передбачається інтерактивна лекція на тему «Практика ЄСПЛ щодо застосування судами принципів адміністративного судочинства (на прикладі справи «Волков проти України»)» та тренінг «Захист права власності в світлі статті 1 Першого

протоколу до Конвенції та практики ЄСПЛ для суддів адміністративної спеціалізації» (8 годин). До програми підготовки суддів місцевих загальних судів включено лекції з тем «Застосування практики ЄСПЛ під час вирішення питання про продовження запобіжного заходу в підготовчому судовому засіданні» та «Практика ЄСПЛ у справах про адміністративні правопорушення» [18].

Слід відзначити і змістовну наповненість навчальних матеріалів, які використовують в процесі підготовки суддів, що розроблені Національною школою суддів України, серед них: Застосування Європейської конвенції з прав людини при розгляді в судах господарських справ (посібник для суддів, 2011 рік); Застосування практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві (роздаткові матеріали, 2013 рік); Застосування практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві (науково-методичний посібник для суддів, 2015 рік); Застосування практики ЄСПЛ при здійсненні правосуддя (науково-методичний посібник для суддів 2-ге вид., 2015 рік); Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності (науково-практичний посібник для суддів, 2011 рік); Стаття 8 Конвенції: стандарти застосування при здійсненні правосуддя (посібник, 2011 рік) [19].

Відповідно до плану підготовки керівників апаратів місцевих та апеляційних судів, помічників суддів, консультантів та секретарів судового засідання місцевих загальних та апеляційних судів до переліку тем включено: Європейська система захисту прав людини; Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в

національній судовій практиці; Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»; Правові позиції Європейського суду з прав людини, викладені в рішеннях ЄСПЛ, які набули статусу остаточних; Ознайомлення з рішеннями, які винесенні Європейським судом в 2015–2016 роках у справах проти іноземних країн про забезпечення гарантій від незаконного прослуховування правоохоронними органами мобільних телефонів та інших переговорів; зупинення моніторингу телефонних переговорів; знищення зібраних матеріалів тощо [20].

Виходячи з аналізу програм підготовки суддів та працівників апарату суду, можна зробити висновок, що навіть якщо здобуваючи вищу юридичну освіту у ВНЗ України особа, що працює в органах судової влади, не вивчала особливостей застосування практики ЄСПЛ, то такі знання вона отримує в межах подальшої підготовки у відповідних регіональних школах суддів, що є однозначним позитивом в ході становлення висококваліфікованого правника.

Вивчення практики Європейського суду з прав людини передбачено і в програмі підготовки та підвищення кваліфікації працівників прокуратури. Відділ підготовки прокурорів з представництва інтересів громадянина або держави в суді Національної академії прокуратури України забезпечує викладання навчальної дисципліни «Європейські стандарти діяльності прокурора поза кримінальною юстицією» під час підвищення кваліфікації працівників прокуратури, а також спеціальної підготовки кандидатів на посаду прокурора [21]. В межах цієї дисципліни розглядаються питання щодо європейських стандартів діяльності прокурора поза кримінальною

юстицією у практиці Європейського суду з прав людини.

До окремої групи дослідження слід віднести відомчі вищі навчальні заклади, які готують фахівців-юристів як для правоохоронних органів та паралельно інших органів публічної влади на базі юридичних факультетів. За результатами досліджень 2009–2010 років такі вищі навчальні заклади правоохоронного спрямування охоплювали 37% ліцензованого обсягу підготовки правників [22, с. 18].

Аналіз навчальних програм та методичних матеріалів вказує на те, що в деяких з них взагалі не передбачено вивчення практики ЄСПЛ як окремої навчальної дисципліни, серед них: Академія пенітенціарної служби України (жодна з дисциплін непов'язана з вивченням практики ЄСПЛ) [23]; Харківський національний університет внутрішніх справ (деякі питання діяльності Європейського Суду вивчаються в межах дисциплін: «Захист та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності» (для слухачів магістратури за спеціальністю «Правознавство»), «Захист та дотримання прав і свобод людини органами поліції», (для слухачів магістратури за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»), «Міжнародно-правові стандарти щодо запобігання катування» (напрямок підготовки «Правоохоронна діяльність», спеціалізація — оперуповноважений, інспектор) [24]; Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (питання діяльності Європейського Суду вивчаються в межах дисципліни «Міжнародний судовий захист»); Національна академія внутрішніх справ (зазначені питання розглядаються при вивченні таких дисциплін як «Міжнародно-правові стандарти з прав людини», «Актуальні проблеми застосування кримінального

та кримінального процесуального законодавства» (підготовка фахівців для підрозділів слідства та кримінальної поліції) та «Виконання судових рішень» для студентів 4-го курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» Навчально-наукового інституту права та психології).

В деяких із відомих навчальних закладів практика ЄСПЛ як окрема дисципліна вивчається лише окремими категоріями слухачів або студентів. Так, наприклад в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ навчальна дисципліна «Практика Європейського суду з прав людини» вивчається лише на юридичному факультеті і лише в межах отримання другої вищої юридичної освіти за державно-правовою спеціалізацією (рівень вищої освіти — спеціаліст) та серед дисциплін для отримання диплому магістра права на денній та заочній формах навчання [25]. В свою чергу така ж навчальна дисципліна вивчається у Львівському державному університеті внутрішніх справ тільки слухачам магістратури за спеціальністю «Правознавство» [26].

Специфікою відомих навчальних закладах є те, що вивчення практики ЄСПЛ відбувається в межах дисциплін кримінально-процесуальної спрямованості, таких наприклад як: «Європейські стандарти захисту прав людини у кримінальному процесі», що викладається для студентів заочної форми навчання спеціальності «Правознавство» в Донецькому юридичному інституті МВС України [27]; «Практика Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні» для ад'юнктів за спеціалізацією 12.00.09 у Львівському державному університеті внутрішніх; «Кримінальний процес» (підготовка фахівців для підрозділів слідства та

кримінальної поліції) в Національній академії внутрішніх справ; «Актуальні проблеми кримінального процесу», «Актуальні проблеми застосування кримінального процесуального законодавства» (для здобувачів, що навчаються на другому (магістерському) рівні вищої освіти) в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ. При цьому слід зазначити, що зазначені та подібні до них навчальні дисципліни викладаються як правило для слухачів магістратури та аспірантури.

Серед позитивів відомчої освіти слід вказати, що на сьогодні до програми курсів підвищення кваліфікації патрульних поліцейських та слідчих включено дисципліну «Права людини. Верховенство права. Конституціоналізм», в рамках якої вивчаються деякі рішення та правові позиції Європейського Суду щодо статей 3 «Заборона катування», 5 «Право на свободу та особисту недоторканість», 8 «Право на особисте і сімейне життя» загальним обсягом 4 академічні години. Однак, на наш погляд, зважаючи на кількість скарг на дії та рішення працівників поліції, що подаються до ЄСПЛ в останні роки, обсяг такого навчального курсу повинен передбачати не менше 10 академічних годин на курсах підвищення кваліфікації. А також не менше 30 академічних годин (1 кредит) для осіб, що здобувають диплом бакалавра у ВНЗ МВС України.

Подібних дій вимагає і розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р., яким затверджено План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року». Пунктом 2 серед очікуваних результатів передбачається наявність правових засобів захисту і механізмів ефективного розслідування порушень

права на життя. Серед заходів спрямованих на досягнення результату визначено включення до програми навчання та перепідготовки працівників правоохоронних органів окремого предмету з питань стандартів та практики ЄСПЛ у справах проти України щодо порушення процесуальних аспектів статей 2 і 3 Конвенції [28].

Висновки. Аналіз освітньої діяльності вищих навчальних закладів, що здійснюють випуск юристів безпосередньо вказує на наявність різного впливу практики ЄСПЛ на підготовку правників, при цьому такий вплив залежить від різних чинників, серед яких: а) орієнтація на сферу подальшої діяльності випускників; б) наявність фахівців на юридичних факультетах та кафедрах, до сфери інтересів яких входить наукове дослідження питань застосування практики ЄСПЛ; в) використання автономних можливостей ВНЗ; г) залежність освітніх програм відомчих ВНЗ від міністерств та відомств, яким вони підпорядковані; д) включення навчальних дисциплін, що спрямовані на вивчення практики ЄСПЛ переважно до програм підготовки «магістр права».

Враховуючи прийняті парламентом ряд законодавчих актів, нормами яких визначається, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права; принцип верховенства права застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини тощо, на наш погляд, ключовою окремою навчальною дисципліною підготовки сучасних правників у ВНЗ повинна стати дисципліна з умовною назвою «Практика Європейського Суду з прав людини та особливості

її застосування», яка в освітній програмі підготовки фахівців галузі знань «Право» повинна бути включена до переліку нормативних (фундаментальних) навчальних дисциплін за спеціальністю та викладатися, перш за все, для здобувачів вищої освіти, що навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти.

До вибіркового навчальних дисциплін загального вибору або варіативних навчальних дисциплін різних спеціалізацій доцільно було б включити спеціалізовані навчальні курси такі як: «Практичні аспекти звернень до Європейського суду з прав людини», «Прецеденти Європейського суду з прав людини», «Практика ЄСПЛ щодо захисту соціально-трудових прав», «Проблеми застосування практики ЄСПЛ у кримінальному праві», «Міжнародні стандарти захисту прав людини у кримінальному провадженні», «Проблеми застосування адміністративними судами практики ЄСПЛ», «Питання кримінального права в практиці ЄСПЛ» тощо.

Також слід підтримати ідею закладену в пункті 21 Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії, в якому зазначається, що з метою гарантії довгострокової ефективності системи контролю встановленою Конвенцією слід гарантувати, щоб вивчення Конвенції та практики Європейського суду з прав людини повною мірою увійшло до навчальних програм правничих шкіл не тільки як самостійна дисципліна, але й як компонент кожної юридичної дисципліни (кримінального права, цивільного права, і т.д.) для того, щоб випускники правничих шкіл, незалежно від спеціалізації, були свідомі умов застосування Конвенції у своїй галузі [29].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рекомендація Rec (2004)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці: Ухвалено на 114-й сесії Комітету міністрів від 12 травня 2004 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_573
2. Липачова Л.М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського суду з прав людини: Монографія. — Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ; Ліра ЛТД, 2005.— 204 с.
3. Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати дослідження) / Координатор проектів ОБСЄ в Україні; Національний університет «Києво-Могилянська Академія. — Київ, 2009-2010. — 290 с.
4. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за напрямом 6.030401 «Правознавство» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / Схвалено Вченою радою національного університету «25» травня 2015 року (Протокол № 6). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jurfak.univer.kharkov.ua/docs/opp-bakalavr.pdf>
5. Кафедра міжнародного права і спеціальних правових наук та кафедра загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukma.edu.ua/index.php/osvita/fakulteti/ipn/kaf-mignarod-prava/anotatsii-kursiv>
6. Сертифікатна програма «Міжнародний захист прав людини» факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukma.edu.ua/ects/images/ects/sertifikat/mizhzahprav.pdf>
7. Програма розвитку кафедри конституційного права Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://law.knu.ua/images/stories/novyny/2016/05/25/Програма_розвитку_кафедри_конституційного_права.pdf
8. Робоча навчальна програма підготовки аспірантів за спеціальністю 12.00.10 — судострій; прокуратура та адвокатура / Юридичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://asp.univ.kiev.ua/doc/Perelik_fah_2013/yurydychnyj/FursaYanovskaKucher
9. Навчальні плани підготовки бакалавра, спеціаліста, магістра права Львівського національного університету імені Івана Франка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://law.lnu.edu.ua/academics/master>
10. Робоча програма навчальної дисципліни «Практика Європейського суду з прав людини» напрям підготовки 6.030401 «Правознавство» Факультету європейського права та правознавства Ужгородського національного університету [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/inocentre/get/4231>
11. Програма навчальної дисципліни “Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та практика її застосування” / уклад.: М.В. Буроменський, В.М. Стещенко. — Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. — 12 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/41/1/Pg_0042.pdf
12. Програми, методичні рекомендації та завдання Національного Університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://acs.nlu.edu.ua/materials/list.php>
13. Робоча програма навчальної дисципліни «Питання кримінального права в практиці Європейського Суду з прав людини» Національного Університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://acs.nlu.edu.ua/materials/files/criminal_law_1/0055/01.pdf
14. Кафедра міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://opna.edu.ua>
15. Каталог навчальних планів і програм підготовки бакалаврів 2015-2016 навчальний рік Національного університету біоресурсів і природокористування України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nubip.edu.ua/sites/default/files/u34/7560_Каталог_Бакалавр_2015_повний_текст_для_друку.pdf

16. Робоча програма навчальної дисципліни «Захист прав людини в Європейському суді з прав людини» факультету суспільних наук Українського католицького університету [Електронний ресурс]. — Режим доступу: law.ucu.edu.ua/wp-content/uploads/.../Gudyma.doc
17. Матеріали для студентів Академії адвокатури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://aau.edu.ua/ua/forstudents_hr/
18. Стандартизовані програми підготовки Національної школи суддів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/training/judges/standartizovani-programi-pidgotovki/>
19. Наукові посібники Національної школи суддів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/science/prints/890/>
20. Типові плани підготовки працівників апаратів судів Національної школи суддів України 2017 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/pidgotovka-pratsivnikiv-aparativ-sudiv/tipovi-plani-2016-rik/>
21. Офіційний сайт Національної академії прокуратури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ap.gr.gov.ua/ua/academy_court_interests.html
22. Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати дослідження) / Координатор проектів ОБСЄ в Україні; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». — Київ, 2009-2010. — 290 с.
23. Навчальні матеріали Академії пенітенціарної служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://academy.kvs.gov.ua/dop/Навчальні%20матеріали/>
24. Навчально-методичні матеріали Харківського національного університету внутрішніх справ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lib.univd.edu.ua/?action=gr>
25. Робочі навчальні плани Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dduvs.in.ua/navchalnij-protses/robochi-navchalni-plani>
26. Електронна бібліотека Львівського державного університету внутрішніх справ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lvduvs.edu.ua/#>
27. Матеріали кафедр Донецького юридичного інституту МВС України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.dli.donetsk.ua/docs/3567-kpdse/evstan.html>
28. План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Додаток до розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/file/text/42/f451893n18.pdf>
29. Проект Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konceptziya-vdoskonalennya-pravnichoyi-\(yuridichnoyi\)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html](http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konceptziya-vdoskonalennya-pravnichoyi-(yuridichnoyi)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html)

Завгородній В.А.

Влияние практики Европейского Суда по правам человека на юридическое образование в Украине.

Аннотация. В статье осуществляется анализ утвержденных в последние годы образовательных программ и рабочих учебных планов подготовки юристов разных высших учебных заведений Украины относительно учитывания в учебном процессе практики Европейского Суда по правам человека, а также исследуется ее существующее влияние на юридическое образование в целом. По результатам исследования установлено, что в высших учебных заведениях, которые осуществляют выпуск юристов существует разное влияния практики ЕСПЧ на подготовку правоведов, при этом такое влияние зависит от разных факторов, среди которых: а) ориентация на сферу дальнейшей деятельности выпускников; б) наличие специалистов на юридических факультетах и кафедрах, в сферу интересов которых входит научное исследование вопросов применения практики ЕСПЧ; в) использование автономных возможностей ВУЗА; г) зависимость образовательных программ ведомственных ВУЗОВ от министерств и ведомств, которым они подчинены; д) включение учебных дисциплин, что направленные на изучение практики ЕСПЧ преимущественно к программам подготовки «магистр права».

Ключевые слова: влияние, практика Европейского Суда по правам человека, юридическое образование, образовательная программа подготовки, стандартизированная программа подготовки судей, классические университеты, ведомственные высшие учебные заведения.

V. Zavgorodnii

Influence practice of European Court on human rights on legal education in Ukraine.

Summary. In the article were analysed the educational programs and working curricula preparation of lawyers in different higher educational establishments of Ukraine on presence in the educational process of practice of European Court on human rights, and also her existent influence is investigated on legal education on the whole.

It is set on results research, that in higher educational establishments that carry out producing of lawyers there is anything of influence practice of European Court on preparation of legists, here such influence depends on different factors among that: a) orientation on the sphere of further activity of graduating students; b) presence of specialists on the law faculties and departments scientifics that investigate questions about application of practice of European Court on human rights; c) use of autonomous possibilities of institution of higher learning; d) dependence of the educational programs of department institutions of higher learning on ministries and departments they are inferior that; e) including of educational disciplines in that is studied practice of European Court on human rights mainly to the programs of preparation master's degree of right.

Keywords: influence, practice of European Court on human rights, legal education, educational program of preparation, standardized program of preparation of judges, classic universities, department higher educational establishments.

